

ՀԱՅՈՑ ԵՎ ԵՂԵՑ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Պատմական օրեր է ապրում Ս. Էջմիածինը: Իր ամբողջ անցյալում Մայր Աթոռը չի ունեցել այն չուքն ու վեհությունը, ինչ որ այսօր:

Հայաստանյայց եկեղեցին հրճվանքի ու ցնծության մեջ է:

Աշխարհի չորս կողմից ժամանել են նրա սիրատուն զավակները նրա դարավոր ճակատը նոր հմայնքների ու հաղթանակների փառքով պսակելու:

Մի պահ... և վանքի գավիթը աղմկում է ավտոների ճռնչյունից:

Պատգամավորները և նրանց հետ եկած հյուրերը ցած են իջնում և շրջապատված ժողովրդով մտնում են Մայր տաճար:

Ս. պատարագի հանդիսավորությունը հյուրերի ներկայությամբ մի նոր վեհություն է ստանում:

Հանդիսավոր քայլերով տաճար են մտնում հոգևորական պատգամավորները, նրանց հետևում են աշխարհականները:

Ս. Երուսաղեմի պատրիարք հոր, Կյուրեղ Բ.-ի և Եգիպտոսի առաջնորդ Մամբրե եպիսկոպոսի առաջնորդությամբ մոտենալով իջման սեղանին երկյուղածությամբ և կարոտով համբուրում են այն, ծնրադրում և մեկ առ մեկ իրենց տեղերը բռնում Մայր Աթոռի միաբանության շարքերում:

Նրանց օրինակին են հետևում աշխարհական պատգամավորները և կանգնում իջման սեղանի ավանդության դասում:

Ձե՞ որ հավատացյալ հայության ներկայացուցիչներն են խմբված այնտեղ, միասիրտ և միակամ, խոհուն և համարձակ:

Տաճարը առանձին վեհություն է ստանում և Ս. պատարագի հանդիսավորությունը ևս առավել տալովորիչ և անմոռանալի դառնում է:

Ս. պատարագն ավարտվում է: Մայր Աթոռի միաբանությունը Ամենայն Հայոց Աղբյուրի Տեղակալ Ամենապատիվ Տեր Գևորգ Արքեպիսկոպոս Զեորեքչյանի գլխավորությամբ հյուրերին առաջնորդում է դեպի վեհարան:

Դահլիճում հողեոր հայերն ըստ ավագության բռնում են իրենց տեղերը: աշխարհական պատգամավորները և հյուրերը բռնում են դահլիճի երկու կողմերը:

Մի պահ տիրում է հանդիսավոր լուսություն: Տեղի է ունենում անխոս հայացքների հուզիչ և անմոռանալի փոխանակություն:

Կարծեք թե ոչ ոք սիրտ չի անում խղի կարոտների, հիացմունքների և փոխադարձ սիրո վեհափառ լուսությունը:

Եվ ոչ ոք սիրտ չի անում խղի լուսությունը:

Վերջապես ոտքի է կանգնում Երուսաղեմի ամենապատիվ պատրիարք Հայր Տեր Կյուրեղ Բ.-ը: Մոտենալով Ամենապատիվ Աղբյուրի Տեղակալին, նա երկյուղածությամբ համբուրում է Տ. Տեղակալի աջը և ապա դիպցված արտասանում:

«Ամենապատիվ Հայր»

Մենք երջանիկ ենք, որ այսօր դռնվում ենք Ս. Էջմիածնում, Մայր Աթոռում: Մեզ այստեղ է բերել մեր հայրենիքի սերը, մեր ժողովրդի կարոտը: Լցված այն դիտակցությամբ, որ դեպի հայրենիքն ու ժողովուրդը, դեպի Ս. Էջմիածինն ու Սուրբ Աթոռը լուրջ պարտավորություններ ունենք կատարելու, մենք ահա եկած ենք մեր պարտքը տալու մեր սրբազան Հայրենիքին, մեր եկեղեցուն և մեր ժողովրդին:

«Լիհառույս եմ և հավատացած, որ մեր պարտքը մենք կկատարենք լիակատար կեր-

սրով և աղբյուրով մի նոր լուծա կալեւաց-
նենք մեր աղգային դանձարանում:

«Հաղորդում եմ Սրբազան Տեղակալին,
Մայր Աթոռի միաբանությանը, Մայր
Հայրենիքին և մեր ժողովրդին Ս. Երուսա-
ղեմի միաբանության հովատարման
հարգանքը և սերը:

«Պատիվ ունեմ հայանելու Ձեզ իմ և իմ
միաբանության և ժողովրդյան անկրա-
սկա հարգանքն ու սերը հանդեպ մեր Հայ-
րենիքի ժողովրդանակը պետության և ժո-
ղովրդին, որ անօրինակ աշխատանքով և
մեծ զոհարելությամբ ու ամբողջ կրքած
են պնդադարձել մեր սիրուն Հայրենիքը

զոր՝ ու հանձարեղ աշխատանքի մեջ եղա՛վ
նաև ական ու աղբյուրը մեր Հայրենյաց եր-
ջանկության: Պատիվ ու հարգանք իր ա-
նունին, իր անզուգական հանձարին և իր
բարեյացակամ ու հայրական սրտին»:

Ծափահարության որոտի տակ ամենա-
պատիվ պատրիարք հայրը անցնում է իր
տեղը:

Սոսք է առնում Բուլղարիայի հայերի
թեմական առաջնորդ բարձրադատիվ Գրի-
գոր Ժ. վարդապետ Կարապետյանը: Այս-
պես է սկսում իր ողջունը հայր Գրիգորը:
«Ձերդ ամենապատիվություն, արտասա-
մանյան թեմերու կարգին՝ Բուլղարիո

Եպիսկոպոսական ժողովը վեհաբանում

քաղաքակրթության ամեն բարիքներով և
ապահովել անոր տաղաւա վերելքն ու հա-
ռաջադիմությունը կյանքի բոլոր մարդե-
րու մեջ:

«Մենք հպարտ ենք մեր պետութեամբ և
փառահ ենք, որ ոչ միայն մեր, այլև Սո-
վետական Միութեան պատմութեան մեջ ու-
նի տառերով պիտի արձանագրվի անոր
հրաշակերտութեան դրվածքը:

«Ամենապատիվ սրբազան Տեր, խնդրում
եմ Ձեզ, որ բարեհաճեք թարգման հանդի-
սանալ մեր գերազույն գրացումներուն Սո-
վետական Միութեան Գերագույն Պետին և
Մեծ Առաջնորդին՝ Ի. Վ. Ստալինին, որ
իր մարդկութեան ազատապաշտութեան մեծա-

Ձեր հայ գաղականներն ևս իրենց պաշտոնա-
կան մարմիններով անպատում բերկրանքի
մեջ են այն օրեն, երբ Սփյուռքի հայու-
թյունը բախտ ունեցավ ընդունելու Ազգիս
ընդհանրական Հայրապետութեան սրբազան
Տեղակալ Հորդ ամիտաբեր չըջաբրական
հեռադիրները, որով կհաղորդվեն 1945-ի
գարնան զումարելի Ազգային-եկեղեցական
ժողովի թվականը:

«Սովետական Միութեան մեծ ընտանիքին
իրը անգամ, աննախընթաց շինարարու-
թեամբ և մշակութային հսկա առաջադի-
մութեամբ, արդիւն ամբողջականութեան իս-
կական պարծանք հանդիսացող մեր սիրելի
Հայրենիքին մեջ, ուր դանկելու բախտն

ունինք ներկայիս, Հայաստանյայց եկեղեցւոյ վերանորոգութեան և յոթը տարիներէ ի վեր Հայրապետական դահլ ծածկող սուղէ քողին վերացման համար այս հաջողութեանը Ձեզ կ'ապրտինք, Սրբազան Հայր:

«Տիեզերաստան պատերազմին փառալոր վախճանը՝ չնորհիվ Սոփեոական Միութեան զերհանձար ղեկավար Ի. Վ. Ստալինի և անպարտելի Կարմիր Բանակին, կրանա վերածնունդի նոր շրջան մը Ս. Էջմիածնի համար, որ կհաճատանք թի չուտով պիտի դառնա իր նախկին փառքին Ձեր Ամենապատիվ Սրբազնութեան անժրտելի և բարձրալիկ կարողութեաններով և իմաստուն Հովգապետի արժանիքներով, զորս Հայանաբերեցիք ամեն ատեն և ամեն տեղ:

«Մեր որդիական շնորհալորութեանները խոնարհաբար կմատուցանենք Ձերդ բարձր Սրբազնութեան այն մեծ հաջողութեաններուն համար, որոնք հրժմանքով կ'ապրտեն ամենուն սիրտը:

«Կենդանացնենք մեր դադութի Հայութեան հաճատարման ղեացմունքները Սոփեոական Միութեան և իր հանձարեղ Առաջնորդին, Հայաստանի բարեխում կառավարութեան և Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնին»:

Ծափահարութեաններին փլացուցիչ որոտը մեղմանում է այն ժամանակ միայն, երբ ոտքի է կանգնում հաջորդ ճառախոսը՝ Ռումինիայի հայերի առաջնորդական տեղապահ Տ. Վաղդէն վարդապետ Պալճյանը:

Գեղեցիկաբան, երիտասարդ վարդապետը հանդիստ տնով, բայց ուժեղ առողջանութեամբ սկսում է իր ճառը:

«Ամենապատիվ Սրբազան Հայր, խոնարհաբար կենդանացնեմ Ռումինահայ թեմը և մեր բոլոր հաճատացյալներու կողմէն կուգամ ողջունելու Ս. Էջմիածինը և համբուրելու Ձերդ Ամենապատիվութեան Ս. Աջը:

«Վստահ ձեզ, թե ամբողջ սուսմանահայ դադութի բոցավառված է ամենապատիվ սիրով և խանդավառութեամբ հանդեպ մեր Մայր Հայրենիքի Սոփեոական Հայաստանի և Ս. Էջմիածնի:

«Բովանդակ դադութահայութեան ղեացմունքի կենտրոնը այս սուրբ վայրերն են: Սոփեոական բարեխում և հզոր կառավարութեան բարեպաշտութեան և օթանդակութեան շնորհիվ, ինչպէս նաև Ձերդ Ամենապատիվութեան իմաստուն և հայրենասեր գործունեութեամբ Հայաստանյայց եկեղեցին կմտնէ իր դերին մեջ՝ շարունակելու համար իր պատմական առաքելութեանը մեր ժողովրդի կյանքի բարդալիտման և մեր Սոփեոական Հայրենիքի վերաշինութեան վսեմ գործին մեջ:

«Այս ճամբուն վրա սուսմանահայութեանը Ձեզ կհետեի ամենայն նվիրումով և վճարականութեամբ:

«Թող օրհնյալ ըլլա այս պատմական օրը»:

Խոսք է խնդրում Ատրպատականի փոխթեմակալ Տեր Կարապետ քահանա Մանուկյանը:

«Ձերդ ամենապատիվութեան, Ատրպատականի հայ ժողովրդի ներկայացուցչական թեմական ժողովի և նրա ձերուսպարզ և բազմաշխատ առաջնորդ ղեկաշնորհ Տեր Ներսէս արքեպիսկոպոս Մելիք-Թանդայանի կողմից իմ խորին շնորհակալութեան և հայտնում Ձերդ սրբազնութեան Ձեռն այն ջանքերի առթիվ, որով մենք ամենայն հանգստութեամբ ճանապարհորդեցինք և հասանք Մայր Աթոռ:

«Առ այդ, Սրբազան Հայր, խնդրում եմ առաջնորդի և ինձ ընտրող թեմ. ժողովի կողմից մեր երախտագլորութեանը և մեր հարգանքների խորին հաճատիքը հայտնեք մեր կառավարութեան, ինչ ձեռով որ Դուք հարմար կգտնեք:

«Ընդ սմին Ձեզ եմ հանձնում հոգալոր Տաթևի մենաստանի Ս. Գրիգոր Տաթևացու սկիկաղով ձեռագիր ավետարանը, որ մոտ 150 տարեկան պատմութեան ունի»:

Խոսք է խնդրում Իրանահնդկական թեմի առաջնորդ Տ. Վահան Ժ. վրդ. Կոստանյանը:

«Ամենապատիվ Սրբազան Հայր, Ձերդ բարձր կարգադրութեամբ ս. թ. հունիսի 24-ին մեկնեցի իմ պաշտոնավայրը՝ Նոր Զուղա, որպէս Իրանահնդկաստանի թեմի առաջնորդ: Այս թեմի հայութեանը, որ Շահարաւի ձեռքով փոխադրվել է 340 տարի առաջ Իրան, պահել է իր ազգային բոլոր տրագիկաններն ու սալորութեանները և կատաղած է իր եկեղեցուն: Զուղան ունի 12 եկեղեցի և մատուռ, բոլորն էլ բարեկարգ ու պայծառ վիճակում: Իրանահնդկաստանի և Թեհրանի հայութեանը անվե-

բաւարձորեն կարելի է Մայր Հայրենիքի, Ս. Էջմիածնի և նրա արքայութեան հետ: Նա սիրում է իր Հայրենիքն ու տննչում է տննել Մայր Աթոռը, Սեանն ու Գեղարդը, Մայր Արաքսն ու Հրազդանը, արևը Մասիսն ու Արագածը:

Քրանա-Հնդկաստանի և թեհրանի թեմերի տարազիր Հայ ժողովուրդը ինձ Հանձնարարեց համարել Ձերդ ամենապատվութեան Ս. Աջր և Հայցել Ձեր օրհնութիւնը: Իրանա-Հնդկաստանի թեմի կողմից Ձեզ բերել եմ 10.000 թուման արժողութեամբ մի արծաթեայ և՛ ոսկեայ սկուտեղ, թեհրանի թեմից՝ 10.000 թումանաւոց մի բնախի պարսկական զարդ, իսկ Ռուման Բողղանովից՝ Իսալիյի կողմից մի յովազույն ամերիկեան ավտոմեքենա՝ Ձեր երթևեկութեան համար:

Սրբազան Հայր, հաճեցե՛ք ընդունել այդ նվիրները: Ոնջւում եմ օրհնեցե՛ք Ձեր և Մայր Աթոռի տարազիր, ոսկեայ ազնիւ Հայ ժողովուրդին, որ հողով ու սրտով և զգացումներով Ձեզ հետ է:

Անուհետեւ ողջույնի խոսքեր ուղղելով Տ. Տեղակալին արտահայտում են զրեթեւութիւնը պատգամավորները: Նրանց ճառերը հաղեցված են նվիրվածութեան և անկեղծութեան զգացումներով: Լինելով հարազատ թարգմանը իրենց ընտրող ժողովուրդի՝ նրանք հաճախ պատմում են խիստ բնորոշ

մանրամասնութիւններ՝ վեր հանելով Հայ ժողովուրդի սերը դեպի Մայր Աթոռ Մուրր Էջմիածինը և դեպի Աղբլնախի Տեղակալը:

Վերջապէս ողջունողներին պատասխանում է Տ. Տեղակալը: Սրբազան հովիտեան հուզել են իր զավակների արտաբերական զգացումները: Նրա աչքերը արտահայտում են խնդրութիւն, և նրա սիրտը բարախում է ցնծութեամբ: Ողջունելով պատգամավորներին և բարի պարտաւ մաղթելով՝ Տեղակալը նշում է մեր պետականութեան հանգամանքը, շեշտում է, որ այսօրվա հայաբույժի և այս համազգային ցնծութեան համար Հայ ժողովուրդը պարտական է Մեծ Ստալինին և ուստի մեծ ժողովուրդին: Դահլիճը զգրկում է ծախսահարութիւնները սրտից:

— Մենք մեր աշխատանքներով, մեր նվիրվածութեամբ, նշաբակաւ և բարոյական աջակցութեամբ հանդէպ Սովետական Միութեան և Սովետական Հայաստանի կառավարութեան, պիտի ապացուցենք, որ հիրավի մենք արժանի ենք այն մեծ ուշադրութեան, որ ցուցաբերվեց դեպի մեզ:

«Ողջունում եմ Ձեզ և օրհնում գործն ու աշխատանքները» խոսքերով վերջացնում է իր ողջույնի խոսքը Տեղակալը:

Պատգամավորները ուրախ և անջնջելի ապավորութիւններով թողնում են դահլիճը:

ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈ ՎԵՀԱՓԱՌ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՒ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆԸ

Երեկոյան ժամը 8-ին ժամանում է Տանն Կիլիկիոյ վեհափառ կաթողիկոս Գարեգին Առաջինը:

Վեհափառը աղմկալից կեցեցներով առաջնորդվում է դեպի Մայր տաճարը: Թափուրի առաջից փողփողում են խաչվառներն ու խաչերը և «Հրաշափառ» շարականով կաթողիկոսը միաբանութեան առաջնորդութեամբ մտնում է տաճար:

Նա հակիրճ ու ամփոփ կերպով խոսում է առաջիկա Աղգային Եկեղեցական ժողովի պատմական նշանակութեան մասին, կոչ է անում սիրել Մայր Աթոռն ու Հայրենիքը, սիրել և ամուր փարվել մեր պետականութեանը, նվիրվել նրանց ստեղծագործ աշխատանքներին և բարձր պահել Հայ ժողովուրդի Աղգային Պետական և կրօնական միասնութեան դրոշմները:

Դուրս դալով Մայր Տաճարից վեհափառը քայլերն ուղղում է դեպի վեհարան: Ծա-

նաարձի երկու կողմերը բռնել են հավատացյալները, որոնք կեցցեցներով ողջունում են նրան:

Հուզիչ է տեսարանը վեհարանում: Հայ Եկեղեցու երկու վետերանները գրկախառնվում են և համբուրվում, Սրբազան Տեղակալը իր աթոռն առաջարկում է կաթողիկոսին և տեղ բռնում նրա աջակողմում, ձախ կողքին բաղմում է Նրուսաղեմի պատրիարքը, մյուսները կանգնում են ըստ ավագութեան:

Կաթողիկոսը ձեռքի շարժումով աղաբարում է նստել:

Սկսվում է խիստ մտերմական, բնական կան զրույցը: Նա պատմում է ճանապարհին վայելած սովետական օրդանների հյուրասիրութեան և իրեն ցույց տրված օժանդակութիւնների մասին: Ծիծաղը անպակաս է նրա զեմբլից, նա անչափ դուր է իրեն շրջապատող խաղերութիւնից:

— Ճեմարանի համար արժեքավոր նվեր էլ եմ բերել, — հայտարարում է վեհափառը — տարեկան 50 Փունտ ստերլինգ ապահովել եմ ճեմարանի համար, այս տարվանը բերել եմ, զբաղանումս է, ուզում եք հանեմ, դեմ սեղանի վրա, — ասում է նա և լիաշունչ ու կուշտ ծիծաղում:

Նրա կենսալից ծիծաղի մեջ Հայրենիքն է խոսում, Մայր Աթոռի և Ս. Էջմիածնի կարոտն է, որ վեհափառ չքեղությամբ լըցնում է հսկայական դաշլիճը:

Պատգամավորները ցնծադին ծախաւարում են, նրա հայտարարութիւնը վարակում է ամենքին, «կվերադառնանք, մենք էլ կուղարկենք», լսվում է կողքերից. «Այ դործնական մարդ, ինչպես երևում է, չի սիրում խոստումներ և ապառիկ դործեր», լսվում է ետևից: Ծուռ եմ դալիս վերջին արտահայտութիւն անողին դռնէլու, տեսնում եմ բոլորն ուրախ են, ժպտերես, կայտառ, բոլորի ուշադրութիւնն ու նայվածքները նվիրված են դեպի վեհափառը:

Առանձնապես նկատելի է երկու ահանավոր եկեղեցականների փայփայանքը և խիստ սիրալիր, ջերմ վերաբերմունքը միմյանց: Եվ այդ հասկանալի է. նրանք ճեմարանի առաջին շրջանավարտներն են, դասընկերներ և ճեմարանավարտ առաջին եկեղեցականները: Տարիների ո'րպիսի վսեմ պատմութիւն է կապված կյանքի հետ, մեկը Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս, իսկ մյուսը՝ Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան Տեղակալ: Ու որքան խորհրդավոր, իմաստալից ու դեղեցիկ է պատմական այս դուզադիպութիւնը:

Մեկ քնդ մեջ Գարեգին Ա-ին վեհափառը հայացքը արտասահմանից եկած հոգևորականներին ուղղելով՝ պատմում է այնտեղի անցուղարձեքից, ինչ որ հիշեցումներ անում, կամ հարցումներ տալիս: Զրույցի հանդիսավորութիւնն ու քաղցրութիւնը թույլ չեն տալիս միջամտել և հարցադրումներ անել: Սակայն վերին աստիճանի կենսուրախ և պարզ այդ անձնավորութիւնը ամեն անգամ դոճուկակութեամբ շփում է քր ձեռքերը և հիշեցնում Աղդային-եկեղեցական միասնութեան դադափարը: Աղդային-եկեղեցական միասնութիւն, — ահա

մեր երկու ահանավոր եկեղեցականների լեռնութիւնը, նրանց նկարագիրը:

Նույնպիսի մտերմական խոսակցութիւններ և մտքերի փոխանակութիւն տեղի է ունենում Երուսաղեմի պատրիարք հոր՝ Կյուրեղ Բ-ի հետ: Պատրիարք հայրը խոհուն մի անձնավորութիւն է. նրա մտքերը չափված և ձևված են, թվում է, թե նա վաղորդ խորհել է այն բոլորը, ինչ որ այսօր արտահայտում է: Նրա արտաքին լըջութիւնը և մտքերի պարզ շարահարկութիւնն ու խորութիւնը անզուգական ամբողջութիւն են կազմում: Նա սրբավորիչ է և լուրջ. խոսում է չամողիչ լեզվով:

— Եստ ընդ կայարտենք Սրբադան Տեղակալին, աս օրերը պատմական են ու հալեթական: Սովետները փրկեցին հայ ժողովուրդն ու հայ պատմութիւնը», հաւաքալի կրկնում է նա: Այս հալիւրճ նախադասութիւնների մեջ ամբողջ դարեր են պատկերում, ամբողջ պատմութիւններ սարկում:

Արտասահմանի հայ պատգամավորները առանձին դոճուկակութեամբ նշում են մեր դեսպանների ցույց տված աջակցութիւնը եկողներին: Հիւրավի, պատգամավորի դիրքին ու պատիվը առանձնահատուկ հարգանքի է արժանացել մեր պետութեան կողմից:

«Յիյուսպական և ոչ մեկ պետութիւն դեռ ևս չի հասեր նման նրբազգացութեան պատգամավորին արժանապատիւթեան հանդեպ», բացականչում է մեկը՝ խիստ տեղին շեշտելով Սովետական երկրի առավելութիւնը:

— Ուշ է, վեհափառը պիտի հանգստանա, — հայտարարում է Ամենասրատիվ Տ. Տեղակալը:

— Հանգստանալու չեմ եկել, — քնդմիջում է վեհափառը և զրույցը շարունակում: Կարտի և սիրտ տենչը հորդում է նրա արտիք. բոլորս հեղեղվում ենք և վարակվում նրանով, — նրա զգացումներով ու մտքերով...

Հուշերի, քաղցր դրույցների անմոռանալի երեկո, որ միշտ կապրի բոլորիս սրտում մեզ տանելով աղդային միասնութեան սրբադան, ճամբաներով:

Ռ. Վ.